

Transitivity Analysis of Ferdowsi's Discourse Based on a Functional Approach and Evidence from Rostam's Speech Facing Iran and Turan's Armies *

Dr. Musa Ghanchepour¹

Dr. Zahra Iranmanesh

Assistant professors of Persian language and literature, Farhangian University of Tehran

Betoul Razi

MA graduated in Persian language and literature, Farhangian University of Kerman

Abstract

This article studies the transitivity system of Ferdowsi's discourse when Rostam faces the armies of Iran and Turan. This is done based on the systemic functional grammar of Halliday and Matthiessen (2014). In this regard, the analysis of 195 clauses derived from 155 verses of Ferdowsi's Shahnameh revealed that there are various types of processes, participants and circumstances as well as their frequencies. This is while their type and frequencies in Rostam's speech addressed to the Iranian army is not different from his address to Turani's army. The relational process has the highest and the behavioral process has the least frequency. The mental and material representations justify the higher frequency of the relational process compared to the others. Mental clauses showed that the perceptive process has a higher frequency than cognitive, desiderative and emotive types. The natural similarity of the behavior process to mental, material and verbal processes justifies the lower frequency of this process; it is represented through these processes. Iran's army is addressed with neutral

* Date of receiving: 2021/6/21

Date of final accepting: 2022/3/7

1 - email of responsible writer: m_ghonchepour@yahoo.com

speech, while Turan army is addressed through indicative speech. In addition, the type and frequency of identifiers, carriers, attributes, agents, sensors and the other elements such as location and manner circumstantial elements have been the discourse characteristics analyzed. The concrete evidence of processes, participants, circumstances, proper nouns and the high frequency of predicates expressed in a past tense and the first person confirms the narrative-descriptive style of this discourse.

Keywords: Discourse, Functionalism, Transitivity, Participants, Peripheral elements.

فصلنامه علمی کاوش‌نامه

سال بیست و سوم، تابستان ۱۴۰۱، شماره ۵۳

صفحات ۱۷۶-۱۴۱

DOR: [20.1001.1.17359589.1401.23.53.5.2](https://doi.org/10.1001.1.17359589.1401.23.53.5.2)

تحلیل گذرایی از گفتمان فردوسی با رویکرد نقش‌گرایی: شواهدی از گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران* (مقاله پژوهشی)

دکتر موسی غنچه‌پور^۱

دکتر زهرا ایرانمنش

استادیاران زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان تهران

بتول رازی

دانش‌آموخته کارشناس‌ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان کرمان

چکیده

پژوهش پیش‌رو به مطالعه نظام گذرایی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران از منظر نقش‌گرایی نظام‌مند هالیدی و متسین (Halliday and Matthiessen, 2014) می‌پردازد تا نوع فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی و فراوانی آنها و نیز سبک گفتمان فوق را تعیین کند. در این راستا، تحلیل ۱۹۵ بند از شاهنامه فردوسی نشان داد که نوع فرآیندها، مشارکان، عناصر پیرامونی و نیز فراوانی آنها در گفتمان فردوسی متفاوت از یکدیگر هستند، حال آن که نوع و فراوانی آنها در گفتار رستم خطاب به سپاه ایران تفاوتی با نوع و فراوانی آنها در گفتار وی در خطاب به سپاه توران ندارد. در این گفتمان، از هر سه فرآیند اصلی و پیرامونی استفاده شده است. فرآیند رابطه‌ای بیشترین و فرآیند رفتاری کمترین فراوانی را دارند. بازنمایی فرآیندهای مادی و ذهنی توسط فرآیند رابطه‌ای، توجیه‌گر فراوانی غالب این فرآیند در مقایسه با سایر فرآیندهاست. فرآیند ذهنی ادراکی در مقایسه با فرآیندهای ذهنی شناختی، تمنایی و عاطفی فراوانی بیشتری دارد. نزدیکی ماهیت رفتاری و مشخصه‌ای فرآیند رفتاری با فرآیندهای ذهنی، مادی و کلامی توجیه‌گر کم‌رخداد بودن این فرآیند در گفتمان فردوسی و بازنمایی آن از طریق این فرآیندهاست. سپاه ایران

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۳۱

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۲/۱۶

^۱ - نشانی پست الکترونیکی نویسنده مسئول: m_ghonchepour@yahoo.com

بیشتر با فرآیند نقلی خنثی و سپاه توران با فرآیند تأکیدی خطاب شده است. رخداد بیشتر عناصر پیرامونی موقعیت و حالت و مشارکان مُدرک، مسند، مسندالیه، شناسه، شناخته، عامل و گوینده، از دیگر مشخصه‌های این گفتمان محسوب می‌شوند. ارائه شواهد قابل درک، مشارکان و عناصر پیرامونی، به کاربردن اسامی خاص و فراوانی غالب فرآیندها به صورت زمان گذشته همراه با شناسه اول شخص تأییدی بر سبک روایتی-توصیفی گفتمان حماسی فردوسی است.

واژه‌های کلیدی: نقش‌گرایی، گفتمان، شاهنامه، نظام‌گذرایی، مشارکان، عناصر پیرامونی.

۱- مقدمه

شاهنامه یکی از مهم‌ترین، زیباترین و برترین آثار حماسی ادبیات ایران و جهان است که زندگی قهرمانان و شاهان تاریخی و اسطوره‌ای ایران را به تصویر می‌کشد. در این اثر، دوگانه‌های خوبی و بدی، ظلم و عدالت و روشنی و تاریکی که ریشه مذهبی و اجتماعی دارند از طریق تمرکز بر جنگ بین دو کشور نشان داده شده است. افزون‌براین، گفتمان این شاهکار ادبی با بازنمایی روابط اجتماعی طبقه‌های متفاوت در زمان فردوسی نقش مهمی در شکل‌دهی آگاهی ما از روابط بین‌فردی در جامعه آن روز ایفا می‌کند. این آگاهی بخشی به سبب نقشی است که زبان در برقراری ارتباط و تعامل افراد با یکدیگر و حفظ آن دارد و این امکان را برای گویشوران فراهم می‌نماید تا تصویر ذهنی از رخدادها و واقعیت‌های انتزاعی و ملموس بیان نمایند.

دستور نقش‌گرایی نظام‌مند (Systemic Functional Grammar) روشی برای توصیف نظام انتخاب‌های واژگانی و دستوری است و زبان را در کاربرد واقعی (بافت کلامی و غیرکلامی) توصیف می‌کند (Gerot & Wignell, 1994). در واقع، این دستور برای آنچه خارج از زبان رخ می‌دهد از صورت زبان استفاده می‌کند و یا این که برای معنا و کاربرد زبان صورت زبان را برمی‌سازد. در این رویکرد، سه نوع معنای اندیشگانی (ideational)، بین‌فردی (interpersonal) و متنی (textual) در قالب فرآیندهای

(metafunctions) معنایی، دستور را شکل می‌دهند. در فرانش اندیشگانی، بند (clause) تجربه‌گوشوران از جهان بیرون و درون ذهن را از طریق ساختار گذرایی (transitivity) بازنمایی می‌نماید. در واقع، معنای تجربی (experiential) بازتاب و بازنمایی زبانی آن رویدادی است که در بافت موقعیت رخ می‌دهد. فرانش اندیشگانی به دو فرانش تجربی و منطقی (logical) طبقه‌بندی می‌شود.

فرانش تجربی در ارتباط با محتوای کلام و اندیشه است، حال آن که معنای منطقی به ارتباط میان اندیشه‌ها مربوط است (Bloor & Bloor, 2004). فرانش بینافردی چگونگی ارتباط گوشور با دیگران را بیان می‌کند در صورتی که فرانش متنی در ارتباط با چگونگی سازمان‌دادن عناصر گفتمان و یا متن توسط گوینده است (Downing & Locke, 2006).

گفتمان در معنای کلی به زبان در بافت کاربردی و فراتر از جمله اطلاق می‌شود. در مفهوم محدودتر، گفتمان به مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و چگونگی بیان آنها گفته می‌شود. در این مفهوم، گفتمان به دانش خاص و زبان گروه اجتماعی معینی اشاره می‌کند که در رویکردهای متفکران پساساخت‌گرایی مانند فوکو (M. Foucault) نمود دارد (Flowerdew, 2013). تحلیل گفتمان ابتدا در زبان‌شناسی ساخت‌گرای آمریکایی توسط زیگ هریس (Z. Harris) در سال ۱۹۵۲ مطرح شد. از نظر وی، تحلیل گفتمان تحلیل ساختاری بالاتر از جمله بدون ملاحظه مواردی مانند فرهنگ، مسائل اجتماعی، سن، جنس، تحصیلات و مواردی نظیر اینها بود. به عبارت دیگر، گفتمان فقط توالی جملات را دربرمی‌گرفت و در تحلیل آن، کاربرد زبان نادیده گرفته و بر ساختار زبان‌ها توجه می‌شد.

توجه صرف به ساختار، بدون ملاحظه مسائل موقعیتی مؤثر بر کاربرد زبان، منجر به پنهان‌ماندن بخش‌های قابل توجهی از جنبه‌های ارتباطی و معنایی کاربرد زبان گردیده بود. هلیدی و حسن (Halliday & Hasan, 1985) ضمن ردّ تعریف هریس از

گفتمان، آن را یک کلّ معنایی تلقی می‌کنند که دارای عناصر انسجامی ارجاع، جایگزینی، حذف، ربط و انسجام واژگانی است. از آنجاکه رویکرد نقش‌گرایی گفتمان را با توجه به بافت متن، بافت موقعیت و یا هر دو بررسی می‌کند، تحلیل و تبیین دقیق‌تری در مقایسه با سایر رویکردهای زبانی نظیر زایشی ارائه می‌دهد.

گذرایی در مفهوم سنتی به معنای آن است که آیا فعل مفعول می‌پذیرد یا خیر. این مفهوم در دستور نقش‌گرایی گسترده‌تر تلقی شده و به نظامی اشاره دارد که به جای فعل و مفعول، کل بند را توصیف می‌کند (Thompson, 2014: 94). از منظر هلیدی (Halliday, 1985)، گذرایی نظام دستوری دخیل در تصویرسازی ذهنی از واقعیت‌های جهان بیرون و درون ذهن گویشوران و درک آنها از آنچه انجام یا احساس می‌شود و یا رخ می‌دهد قلمداد شده است. به عبارت دیگر، گذرایی به روش کدگذاری معانی در بند اشاره دارد و نیز به انواع فرآیندهایی (processes) که در زبان بازنمایی می‌شوند.

هر بند از این منظر، از سه مؤلفه فرآیند، مشارکان و عناصر پیرامونی (circumstances) تشکیل می‌شود و فرآیند در نظام گذرایی بدون دو مؤلفه دیگر قابل تبیین و تفسیر نیست. در این نظام، مؤلفه فرآیند از طریق گروه فعلی، مؤلفه مشارکان از طریق گروه اسمی و مؤلفه عناصر پیرامونی از طریق گروه حرف‌اضافه‌ای یا قیدی بیان می‌شود. فرآیند و مشارکان مؤلفه‌های اجباری و عناصر پیرامونی اختیاری هستند.

در این پژوهش به چگونگی کاربرد زبان در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران در شاهنامه (جوینی، ۱۳۸۷) از منظر نقش‌گرایی نظام‌مند (Halliday and Matthiessen, 2014) پرداخته می‌شود. دقیق‌تر این که، نظام گذرایی گفتار رستم در ۱۵۵ بیت و ۱۹۵ بند در مواجهه با این دو سپاه بررسی می‌شود تا علاوه بر تعیین پر بسامدترین فرآیند(ها)، مشارکان و عناصر پیرامونی در این گفتمان، چرایی فراوانی آنها نیز تبیین شود. افزون‌براین، گذرایی اطلاعاتی در مورد سبک گفتمان

شاهنامه و چرایی جذابیت آن به ما ارائه دهد و جهان‌بینی و طرز تفکر فردوسی از شرایط آن روزگار را برای ما آشکار سازد.

بررسی مطالعات پیشین (امامی شوشتری، ۱۳۹۱؛ فلاح، آقاگل‌زاده، عبداللهیان و زرهانی، ۱۳۹۸؛ فضائی و ابراهیمی، ۱۳۹۳، وفایی، ۱۳۹۶) در حوزه دستور نقش‌گرایی، نظام گذرایی و شاهنامه فردوسی نشان می‌دهد که اگرچه این شاهکار ادبی از جنبه‌های متفاوت مورد بررسی قرار گرفته است، اما تا آنجا که نگارندگان اطلاع دارند تا کنون شاهنامه و بویژه گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران از منظر دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی و نظام گذرایی بررسی نشده است که اهمیت و ضرورت پژوهش فوق را نشان می‌دهد. علاوه بر این، این شاهکار هنری، زبانی و ادبی به سبکی نگاشته شده است که بعد از سال‌های طولانی جذابیت گفتمانی خود را حفظ کرده است و ضرورت دارد تا از جنبه گذرایی نیز بررسی شود تا بدانیم که فردوسی چگونه گفتمان فوق را از این منظر شکل داده است که جذابیت آن ماندگار مانده است. همچنین، پژوهش حاضر در پی آن است تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

(۱) پربسامدترین فرآیندها (های) گذرایی در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران کدام است؟

(۲) نوع فرآیندها و توزیع گذرایی چه اطلاعاتی در مورد سبک این گفتمان ارائه می‌دهند؟

(۳) دلایل استفاده از نوع خاص فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی در این گفتمان چیست؟

(۴) تفاوت‌ها و شباهت‌های گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران در ارتباط با فرآیند گذرایی کدام است؟

۲- پیشینه پژوهش

پژوهشگران غیرایرانی پژوهش‌های فراوانی در ارتباط با زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند انجام داده‌اند (Afrianto & Semantri, 2014; Coffin & Donohue, 2012; Sabbachat, Mahdi, Sumantri, 2014; Sihura, 2019). پژوهش‌های بسیاری نیز در چارچوب رویکرد فوق در میان محققان ایرانی (امامی‌شوشتری، ۱۳۹۱؛ فلاح و همکاران، ۱۳۹۸؛ فضائی و ابراهیمی، ۱۳۹۳، وفایی، ۱۳۹۶؛ ایشانی و نظیف، ۱۳۹۴؛ منشی‌زاده و الهیان، ۱۳۹۴؛ صفایی، عادل و رمضان‌زاده لک، ۱۳۹۶؛ پورنامداریان و ایشانی، ۱۳۸۹) در ارتباط با شاهنامه و سایر آثار صورت گرفته است که هیچ یک از آنها به واکاوی فرآیند گذرایی در شاهنامه نپرداخته است. با این وجود، به برخی از آنها که ارتباط بیشتری با موضوع و یا محتوای بحث این مقاله دارند اشاره می‌شود.

حماسه اثری منظوم با سبک روایتی-توصیفی ویژه است. در این نوع ادبی (genre) بر قدرت ماورای بشری تأکید می‌شود و مشارکان و بویژه قهرمان روایت نقش مهمی در فائق آمدن بر مشکلات دارند (SK, 2018). تحلیل سبک‌شناختی افعال داستان هفت‌خوان رستم در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام‌مند نشان می‌دهد که فرآیند مادی فراوانی بیشتری در مقایسه با فرآیندهای دیگر دارد و توصیف شرکت‌کنندگان از طریق فرآیند مادی عاملی برای درک عینی داستان است (فضائی و ابراهیمی، ۱۳۹۳).

بررسی ویژگی‌های ایرانی و تورانی در بخش پهلوانی شاهنامه بر پایه رویکرد نقش‌گرایی نیز نشان می‌دهد که در گفتمان ایرانی اعتدال و در گفتمان تورانی افراط و تفریط مشاهده می‌شود (امامی‌شوشتری، ۱۳۹۱).

بررسی راهبردهای ایدئولوژیکی شاهنامه در داستان رستم و چنگش تأییدی است بر این که فردوسی با استفاده از راهبردهایی نظیر قطب‌بندی، بازنمایی مثبت گروه خودی و بازنمایی منفی گروه دیگری، ایدئولوژی برتری ایرانیان را گفتمان‌سازی کرده است (فلاح و همکاران، ۱۳۹۸).

تحلیل گذرایی داستان «به‌سوی فانوس دریایی» از منظر نقش‌گرایی هالیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014) نشان داد که سبک متن گفتمان فوق روایتی و عناصر پیرامونی حالت و موقعیت بیشترین فراوانی را داشتند. افزون بر این، فرآیند رابطه‌ای و نیز مشارکان کنش‌گر و هدف بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند (Ammara, Yasmin, & Javed, 2019). فراوانی بیشتر فرآیند رابطه‌ای (با ۴۱/۲۲٪)، مشارکان شناسه، شناخته، مسند و مسندالیه (با ۴۲/۵۹٪) و عنصر پیرامونی مکان (با ۵۵/۵٪) در داستان «وقتی که زبان انگلیسی زنگ را به صدا درمی‌آورد» از مشخصه‌های سبک توصیفی قلمداد شده است (Salsabil, 2014). افزون بر این، گذرایی رخداد‌های ذهنی شخصیت‌های داستان را آشکار می‌نماید و باعث می‌شود تا ارتباط بین انتخاب‌های زبانی و لذت ادبی، کمتر برداشت‌گرایانه (impressionistic) باشد و بیشتر به درک متون بینجامد (Cunanan, 2011).

۳- نظام گذرایی نقش‌گرایی نظام‌مند

در زبان‌شناسی نقش‌گرایی نظام‌مند هالیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014)، معانی از طریق سه فرانش اندیشگانی، بینافردی و متنی از یکدیگر متمایز می‌شوند. فرانش اندیشگانی به دو مؤلفه تجربی و منطقی طبقه‌بندی می‌شود و دربرگیرنده نظام گذرایی و نشان‌دهنده تجربه بشری از موقعیت‌های جهان بیرون و درون ذهن است. به عبارت دیگر، نظام گذرایی تجارب فرد را از طریق مجموعه‌ای از فرآیندها در قالب بند تفسیر می‌کند. گذرایی مؤلفه معنایی مهمی است که نه تنها فعل، بلکه مشارکان و عناصر پیرامونی را نیز دربرمی‌گیرد. فرآیند در نظام گذرایی از طریق گروه فعلی بیان می‌شود و مشارکان و عناصر پیرامونی نقش‌های متفاوتی با توجه به نوع فعل ایفا می‌کنند. نظام گذرایی، سازوکار انتخاب نظام‌مند فرانش تجربی در زبان است. انتخابی که بر اساس انگیزه‌های گوینده و نویسنده از میان امکانات نظام زبان، صورت می‌گیرد.

از این رو، الگو و نظام گذرایی، ابزار روش‌شناختی مهم و درخور اعتنایی در بررسی سبک‌شناختی گفتمان است. حال اگر گفتمان یا متنی بر اساس نظام گذرایی تحلیل شود، معنای اساسی بند و به تبع آن معنای کل متن مشخص می‌شود. با توجه به این نقش زبانی، انتخاب‌ها در زبان افراد مختلف، متفاوت است؛ به این مفهوم که در هر متن یا هر اثر ادبی با ذهنیات و تجربیات خاص نویسنده مواجه هستیم که متفاوت از دیگران است و در تحلیل باید به آنها توجه داشت.

در دستور نقش‌گرای نظام‌مند، مجموعه تجربه‌های جهان درونی و بیرونی ذهن انسان در شش فرآیند به صورت زیر خلاصه می‌شود:

فرآیند مادی افعال مربوط به کنش‌های محسوس و انجام کارهای فیزیکی مانند دویدن، پرتاب‌کردن، اره‌کردن و مواردی نظیر اینهاست. فرآیندهای مادی به دو نوع ایجاد (creative) و تبدیلی / تغییری (transformative) طبقه‌بندی می‌شوند. در نوع ایجاد فرآیند به وجود کنشگر / عامل وابسته است (نظیر جنگ ناگهان شروع شد) حال آن که نوع تغییری (مانند / او مردد بود) به تغییر حالت کنشگر / عامل اتکا دارد. افزون‌براین، فرآیندهای مادی می‌توانند ارادی (intentional) (مانند / تویی قایتی پرید.) و یا غیرارادی (involuntary) (سکندری خورد) باشند.

فرآیندهای ذهنی در جهان درون ذهن رخ می‌دهند و افعالی نظیر فکرکردن، دوست‌داشتن، تصوّرکردن، خواستن، دیدن و مواردی نظیر اینها را شامل می‌شوند. به‌باور تامپسون (Thompson, 2014)، فرآیندهای ذهنی حداقل یک مشارک انسانی دارند که ممکن است از طریق تشخص‌سازی ایجاد شده باشد. افزون‌براین، پدیده (phenomenon) (آنچه درک و یا تجربه می‌شود) می‌تواند انسان، غیرانسان و یا واقعیت باشد.

فرآیندهای ذهنی به چهار دسته تقسیم می‌شوند (Halliday & Matthiessen, 2014: 170):

- ۱) ادراکی (perceptive) مانند درک کردن، حس کردن، دیدن و شنیدن؛
- ۲) شناختی (cognitive) نظیر دانستن، فهمیدن و انتظارداشتن؛
- ۳) درخواستی (desiderative) مانند آرزو کردن، پذیرفتن و امیدداشتن؛
- ۴) عاطفی (emotive) مانند عشق ورزیدن، متنفر بودن و ترسیدن.

فرآیند رابطه‌ای تجربه‌گوشور را از طریق افعال بودن، شدن، داشتن، به‌نظر رسیدن، باقی‌ماندن، ناشی شدن، رخ دادن، منتج شدن، برخاستن، گسترده شدن و آشکار شدن برمی‌سازد. برای نمونه، در جمله *نان بیات است* بین یک مصداق (نان) و یک حالت (بیات) از طریق فرآیند ارتباطی است رابطه برقرار شده است. این فرآیند به دو گونه اسنادی (attributive) و هویتی (identifying) تقسیم می‌شود. مشارکان در فرآیند رابطه‌ای اسنادی، حامل (carrier) یا مسندالیه (دارنده یک صفت) و مسند (صفت) هستند.

در فرآیند رابطه‌ای هویتی، یک مدخل، مدخل دیگر را توضیح می‌دهد. یک عنصر یا مشارک با توجه به شرکت‌کننده دیگر شناخته می‌شود و هر دو عنصر به یک موجود اشاره می‌کنند، معرفه هستند و ارزش یکسان دارند. مقوله کلی تر مصداق/شناخته (value/identifier) و مشارک دیگر مورد/شناسه (token/identified) است. به‌سخن دیگر، مقوله عام (کلی) تجسم معنایی مقوله خاص (مورد) است (مانند محکم‌ترین شکل مثلث است).

فرآیند رفتاری (behavioral) در حدفاصل فرآیندهای ذهنی و مادی قرار دارد و مواردی نظیر نفس کشیدن، سرفه کردن، لبخند زدن، رؤیاپردازی کردن، فکر کردن، نگران بودن و زلزله را شامل می‌شود. این فرآیندها نمود بیرونی عملکرد ذهنی و مربوط به فرآیندهای آگاهی، روان‌شناختی (مانند مردم دارند می‌خندند) و فیزیولوژیکی

(نظیر آنها خوابیده‌اند) هستند. برای نمونه، دیدن فرآیند ذهنی است حال آن که نگاه کردن و تماشا کردن رفتاری هستند.

فرآیند کلامی / بیانی (verbal) در میانه فرآیندهای ذهنی و رابطه‌ای قرار دارد و افعالی نظیر گفتن، صحبت کردن، اعلام کردن، گزارش کردن، دستوردادن، اشاره کردن، پیشنهاد دادن، ادعا کردن، بیان کردن، منظورداشتن و پرسیدن را در برمی گیرد. در واقع، فرآیندهای کلامی ارتباط‌های نمادینی هستند که در ذهن شکل می‌گیرند و از طریق زبان نمود می‌یابند. این فرآیندها نقش مهمی در گفتمان و روایت دارند. انواع آنها در جدول ۱ ارائه شده است (ibid, 250-252).

جدول ۱- انواع فرآیندهای کلامی و نمونه‌های آنها

نمونه‌ها	نوع فرآیند کلامی	
تحسین کردن، توهین کردن، تهمت زدن، چاپلوسی کردن، سرزنش کردن، انتقاد کردن	تأثیری (targeting)	کنشی
حرف زدن و صحبت کردن	گفتگویی (talking)	
اظهارداشتن، بیان کردن، نقل کردن و گفتن	نقلی خنثی (neutral quoting)	نشانه‌ای
گزارش کردن، اعلام کردن، اطلاع دادن، توضیح دادن، گفتگو کردن، مشاجره کردن، متقاعد کردن، به کسی گفتن، سؤال کردن و ترغیب کردن	تأکیدی (indicating)	
سفارش کردن، امر کردن، اصرار کردن، قول دادن، تهدید کردن، استععا کردن، التماس کردن، درخواست کردن و خواهش کردن	دستوری/امری/خواهشی (imperative)	

فرآیند وجودی در حدفاصل فرآیند ارتباطی و مادی است. این فرآیند به موجودیت یا هستی پدیده‌ای (یا عدم آن) اشاره دارد. این فرآیند از طریق بودن، اتفاق/افتادن، ماندن، رخدادن، صورت‌گرفتن یا وجودداشتن قابل تشخیص است.

۴- روش پژوهش

در این پژوهش، ابتدا بر اساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرایی نظام‌مند هلیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014)، و با توجه به بند به‌عنوان واحد تحلیل متن و نظام‌گذرایی (انواع فعل، الگوها و توزیع آنها)، بندها در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران دسته‌بندی شدند. سپس، پیکره فوق تحلیل و فراوانی فرآیندهای گذرایی تعیین شد.

جامعه آماری شامل گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با سپاه ایران با توران حدفاصل صفحه‌های ۳۲۱ تا ۶۳۰ جلد سوم شاهنامه (جویی، ۱۳۸۷) است. نمونه آماری شامل ۱۵۵ بیت (۱۹۵ بند) از ابیات فوق است که با توجه به آنها فرآیندهای گذرایی، در شش بخش تحت‌عنوان فرآیند بیانی / کلامی، وجودی، رفتاری، رابطه‌ای، ذهنی و مادی به‌صورت هدفمند (purposive) انتخاب شد. افزون‌براین، ابیاتی که به‌صورت همزمان دو یا چند فرآیند گذرایی داشتند در دو یا چند فرآیند دسته‌بندی و مجدداً مورد ارزیابی قرار گرفتند.

برای نمونه، بیت:

که دادت ز دستان و سام آگهی که بادا تن رستم از جان تهی
(فردوسی، ۱۳۸۷: ۱۱۴)

در مصراع اول، دارای فرآیند مادی و در مصراع دوم دارای فرآیند ذهنی-تمنایی و دو فرآیند محسوب و ارزیابی شد. همچنین، در ابیاتی که در آنها رستم، سهراب را مورد خطاب قرار داده است، تا پایان نبرد که رستم، سهراب را می‌شناسد جزو ابیات مرتبط با

سپاه توران قلمداد شده‌اند و پس از شناخته‌شدن هویت سهراب و در پایان نبرد در ارتباط با سپاه ایران دسته‌بندی شده‌اند.

برای تحلیل گذرایی، علاوه بر انواع فعل، نقش مشارکان و عناصر پیرامونی در هر بند نیز مشخص شد. با قرارگرفتن افعال در شش الگوی فعلی، به صورت کمی درصد استفاده از الگوی گذرایی در گفتمان فردوسی از طریق مقایسه توزیع الگوها در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه تعیین شد. پس از تعیین نوع و تعداد فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامون/ موقعیتی، از طریق نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰، میانگین هر کدام از فرآیندها و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها در هر کدام از گفتمان‌ها، از طریق آزمون آماری ناپارامتری ایچ‌کراسکال‌والیس^۱ (Kruskal-Wallis H) محاسبه شد. افزون‌براین، برای مقایسه فرآیندهای گذرایی در دو گفتمان از آزمون آماری ناپارامتری من‌یوویتنی^۲ (Mann Whitney U) استفاده شد.

۵- تحلیل داده‌ها

۵-۱ واکاوی فرآیندها

فراوانی فرآیندهای مادی، ذهنی، رابطه‌ای، رفتاری، کلامی و وجودی و نیز فراوانی عناصر پیرامونی و مشارکان در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران در بخش‌های ۵-۱-۱ تا ۵-۱-۶ ارائه می‌شود.

۵-۱-۱ فرآیند مادی

در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران، در ۴۰ بند از فرآیند مادی استفاده شده است. مقایسه عناصر پیرامونی در فرآیند مادی مؤید آن است که عنصر پیرامونی موقعیت با ۱۸ مورد و حالت با ۸ مورد بیشترین فراوانی را داشتند.

همچنین، فراوانی عناصر پیرامونی در این فرآیند در ابیاتی که مخاطب آنها سپاه ایران است بیشتر از ابیات مرتبط با مخاطبان سپاه توران است (۲۴ مورد در برابر ۷ مورد). مقایسه مشارکان در فرآیند مادی نیز نشان می‌دهد که در ابیات مرتبط با سپاه ایران از مشارکان کنشگر/عامل و هدف بیشتری در مقایسه با سپاه توران استفاده شده است (۳۰ مورد کنشگر/عامل در برابر ۱۰ مورد و ۱۸ مورد هدف در برابر ۵ مورد). همچنین، مشارکان عامل/کنشگر ۴۰ مورد فراوانی، هدف ۲۳ مورد و پذیرنده ۱ مورد فراوانی داشتند. به‌طورکلی، گفتمان رستم در ۲۸ مورد سپاه ایران و در ۱۲ مورد سپاه توران را مخاطب قرار داده است. نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند مادی و بندهای مطابق با آنها در جدول‌های ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول ۲- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند مادی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم

با دو سپاه

شماره	ابیات	شماره صفحه و بیت		مخاطب	
		و بیت	ایرانی	تورانی	
۱	چه گوید چو آگه شود مادرش چگونه فرستم کسی را برش؟	۹۶۹-۶۶۷	*		
۲	بریدن، دو دستم سزاوار هست جز از خاک تیره مبادم نشست	۹۶۹-۶۶۷	*		
۳	بدو گفت رستم چو چنگال شیر نیموده‌ای زان شده‌ستی دلیر	۱۳۱-۴۵۲		*	
۴	روا باشد از سر کند زو جدا چنین بود تا بود آیین ما	۸۲۸-۶۴۰		*	

جدول ۳- نمونه‌هایی از بندهای مادی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

فرآیند	عنصر پیرامونی و نوع آن	مشارکان				ردیف
		پذیرنده	هدف	کنشگر	عامل	
بفرستم	به سوی او- اندازه / فاصله؛ چگونه- حالت	-	کسی را	-	من	۱
بریده شود	-	-	دو دست من	-	-	۲
نپیموده‌ای	چو- علت/هدف	-	چنگال شیر را	-	تو (سهراب)	۳
جدا کند	-	-	سر او را	-	رستم	۴

۵-۱-۲- فرآیند ذهنی

در گفتار رستم در مواجهه با سپاه ایران و توران، ۴۴ بند دارای فرآیند ذهنی هستند. از این میان، در ۱۶ بند از فرآیند ذهنی ادراکی، ۷ بند از فرآیند ذهنی شناختی، ۱۲ بند از فرآیند ذهنی تمنایی و ۹ بند از فرآیند عاطفی استفاده شده است. مقایسه عناصر پیرامونی در فرآیندهای ذهنی نشان داد که عناصر پیرامونی موقعیت و حالت دارای بیشترین فراوانی هستند. همچنین، فراوانی عناصر پیرامونی در ابیاتی که مخاطب آنها سپاه ایران است بیشتر از ابیات مربوط به سپاه توران است (۱۸ مورد در برابر ۸ مورد).

افزون‌براین، در فرآیندهای ادراکی (۱۱ مورد) و تمنایی (۹ مورد) از عناصر پیرامونی بیشتری در مقایسه با فرآیندهای شناختی و عاطفی (هرکدام ۴ مورد) استفاده شده است. مقایسه مشارکان مُدرک و پدیده در فرآیندهای ذهنی نیز نشان می‌دهد که فرآیندهای ادراکی و تمنایی (به‌ترتیب با ۱۹ و ۱۲ مورد) در ابیات مرتبط با سپاه ایران از فراوانی بیشتری در مقایسه با سپاه توران (به‌ترتیب با ۱۲ و ۶ مورد) برخوردارند، حال آن که در فرآیندهای شناختی و عاطفی فراوانی مشارکان در گفتمان مربوط به سپاه توران (به‌ترتیب با ۶ و ۸ مورد) بیشتر از گفتمان مربوط به سپاه ایران (به‌ترتیب با ۵ و ۶ مورد) است.

به‌طورکلی، مشارکان در ابیاتی که در ارتباط با سپاه ایران (۴۲ مورد) سروده شده دارای فراوانی بیشتری در مقایسه با ابیات مرتبط با سپاه توران است (۳۱ مورد). افزون‌براین، فراوانی فرآیندهای ادراکی و عاطفی بیشتر از تمنایی و شناختی است. همچنین از منظر نوع مخاطب، فراوانی بیشتر فرآیندهای ذهنی در ابیات مرتبط با سپاه ایران نشان داد که در این فرآیندها مخاطب رستم بیشتر سپاه ایران در مقایسه با سپاه توران بوده است (۲۷ مورد ایرانی در برابر ۱۷ مورد تورانی). نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند ذهنی و بندهای برگرفته از آنها در جدول‌های ۴ و ۵ ارائه شده است.

جدول ۴- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند ذهنی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	ابیات		شماره صفحه و بیت	مخاطب	
	بدو گفت با ماست پیروز بخت	چو بشنید رستم بخندید سخت		ایرانی	تورانی
۱	بدو گفت با ماست پیروز بخت	چو بشنید رستم بخندید سخت	۶۱-۴۳۹	*	
۲	نیم مرد دستان و بند و فریب	بسی گشته‌ام در فراز و نشیب	۸۱۰-۶۳۶	*	
۳	بدان سال گردد چو سرو بلند	که دانست کاین کودک ارجمند	۹۶۷-۶۶۸	*	
۴	نگیرم فریب تو زین در مکوش	ز کستی گرفتن سخن بود دوش	۸۰۷-۶۳۶	*	
۵	که بادا تن رستم از جان تهی!	که دادت ز دستان و سام آگهی؟	۸۷۶-۶۵۰	*	
۶	که گم باد نامش ز گردنکشان؟	که اکنون چه داری ز رستم نشان	۸۷۵-۶۵۰	*	
۷	یکی، رنجه کن دل به تیمار من	گرت هیچ یاد است کردار من	۹۳۸-۶۶۰	*	
۸	بجنبد بشرم آورد چهر من	ز پای و رکیش همی مهر من	۷۸۹-۶۳۲	*	

جدول ۵- نمونه‌هایی از بندهای ذهنی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	مشارکان		عنصر پیرامونی و نوع آن	فرآیند ذهنی و نوع آن
	پدیده	مدرک		
۱	-	رستم	چو- زمان	بشنید-ادراکی
۲	فراز و نشیب	من (رستم)	بسیار- حالت/ درجه	دیده‌ام-ادراکی
۳	بلندگشتن کودک ارجمند	که (چه کسی)	چو سرو- مقایسه؛ سال- زمان	دانست-شناختی
۴	-	من (رستم)	-	فریب‌نمی‌خورم-شناختی
۵	از جان	تن رستم	-	تهی باد-تمنایی
۶	از گردنکشان	نام رستم	-	گم باد-تمنایی
۷	به تیمار من	دل	-	رنجه کن-عاطفی
۸	از مهر او	من	-	شرم‌منده می‌شوم-عاطفی

۵-۱-۳- فرآیند رابطه‌ای

در گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران، ۵۱ بند فرآیند رابطه‌ای داشتند. از این میان، ۲۷ بند سپاه ایران و ۲۴ بند سپاه توران را خطاب قرار داده است. مقایسه عناصر پیرامونی در این فرآیند نشان داد که عناصر موقعیت با ۹ مورد و همراهی و علت (هرکدام با ۷ مورد) بیشترین میزان فراوانی را در مقایسه با سایر عناصر پیرامونی داشتند. همچنین، فراوانی عناصر پیرامونی در بندهای مربوط به سپاه ایران بیش از فراوانی این عناصر در گفتمان رستم در مواجهه با سپاه توران بود (۱۸ مورد در برابر ۱۴ مورد).

بررسی داده‌ها نشان داد که مشارکان مسندآلیه، شناخته، مسند و شناسه در بندهای مربوط به مخاطبان سپاه ایران بیشتر از بندهای مربوط به سپاه توران بود (۱۰۲ مورد در برابر ۹۲ مورد). افزون‌براین، فرآیند رابطه‌ای در گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران بیشتر از نوع اسنادی است تا این که از نوع هویتی باشد. همچنین، فرآیند

تحلیل گذرایی از گفتمان فردوسی با رویکرد نقش‌گرایی ... ۱۵۷

رابطه‌ای تأکیدی با ۴۷ مورد فرآیند غالب رابطه‌ای از میان فرآیندهای تأکیدی، ملکی و موقعیتی/ پیرامونی است. نمونه‌هایی از ابیاتی که دارای فرآیند رابطه‌ای هستند و بندهای مطابق با آنها در جدول‌های ۶ و ۷ ارائه شده است.

جدول ۶- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند رابطه‌ای در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	ابیات	شماره صفحه و بیت		مخاطب	
		ایرانی	تورانی	ایرانی	تورانی
۱	کز اوی است پیروزی و دستگاه هم او آفریننده هور و ماه	۶۲۵-۷۵۴	*		
۲	بدو گفت رستم که شد تیره روز چو پیدا کند تیغ گیتی فروز	۶۱۵-۷۱۲		*	

جدول ۷- نمونه‌هایی از بندهای رابطه‌ای در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	مشارکان		عنصر پیرامونی و نوع آن	فرآیند رابطه‌ای	
	مسندالیه / نماد(شناخته)	مسند / نمونه(شناسه)		اسنادی	هویتی
۱	پیروزی و دستگاه	-	از خداوند- علت / بابت	است- ملکی	-
۲	او	آفریننده هور	-	-	است- تأکیدی
۳	او	آفریننده ماه	-	-	است- تأکیدی
۴	او (سهراب)	تیره‌روز	-	شد- تأکیدی	-

۵-۱-۴- فرآیند رفتاری

در گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران، در ۸ بند از فرآیند رفتاری استفاده شده است. مقایسه عناصر پیرامونی در فرآیند رفتاری مؤید آن است که عنصر پیرامونی

علت با ۲ مورد بیشترین فراوانی را در بندهای رفتاری داشتند. همچنین، فراوانی عناصر پیرامونی در این فرآیند در ابیاتی که مخاطب آنها سپاه ایران است بیشتر از ابیات مرتبط با مخاطبان سپاه توران است (۳ مورد در برابر ۲ مورد).

بررسی مشارکان نیز نشان می‌دهد که در ابیات مرتبط با سپاه ایران از مشارکان رفتارگر و رفتار/ گستره بیشتری در مقایسه با سپاه توران استفاده شده است (۷ مورد در برابر ۴ مورد). به‌طور کلی، گفتمان رستم در ۵ مورد سپاه ایران و در ۴ مورد سپاه توران را مخاطب قرار داده است. نمونه‌هایی از ابیاتی که فرآیند رفتاری دارند و بندهای برگرفته از آنها در جدول‌های ۸ و ۹ ارائه شده است.

جدول ۸- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند رفتاری در گفتمان فردوسی در مواجهه

رستم با دو سپاه

شماره صفحه و بیت	مخاطب		ابیات	ردیف
	ایرانی	تورانی		
۳۲۶-۷۴۳	*		بگریید تو را آنکه زاینده بود فزاینده و هم گراینده بود	۱
۶۳۸-۶۰۹		*	به‌سیری رسانیدم از روزگار دو لشکر نظاره بر این کارزار	۲

جدول ۹- نمونه‌هایی از بندهای رفتاری در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با

دو سپاه

فرآیند رفتاری	عنصر پیرامونی و انواع آن	مشارکان		ردیف
		رفتار/گستره	رفتارگر	
بگریید	برای تو- علت/بابت	-	زاینده‌ات	۱
نظاره می‌کنند	-	کارزار را	دو لشکر	۲

۵-۱-۵ فرآیند کلامی

در این گفتمان، در ۴۰ بند از فرآیند کلامی استفاده شده است که ۲۲ بند مربوط به گفتمان رستم در مواجهه با سپاه ایران و ۱۸ بند در مواجهه با سپاه توران است. از ۴۰ فرآیند کلامی، فرآیند کلامی نشانه‌ای (نقلی خنثی، تأکیدی و امری) با ۳۴ مورد، بیشترین فراوانی را در مقایسه با فرآیند کلامی کنشی (تأثیری و گفتگویی) دارد.

افزون‌براین، از میان سه فرآیند کلامی نقلی (نظیر رستم چنین گفت)، تأکیدی (مانند تهمتن بانک زد که ای سران، دلیران ایران و جنگاوران) و امری / خواهشی (مانند رستم به پیشکار بفرمود)، فرآیند کلامی تأکیدی (با ۲۰ مورد) و فرآیند کلامی نقلی خنثی (با ۱۰ مورد) در مقایسه با فرآیندهای کلامی امری، گفتگویی (مانند دوش از کشتی گرفتن سخن گفتیم) و تأثیری (نظیر همه تخمه سام را نفرین کنید) فراوانی بیشتری داشتند.

همچنین، بررسی داده‌های کلامی نشان داد که رستم در مواجهه با سپاه ایران بیشتر از فرآیند کلامی نقلی خنثی (۸ مورد) استفاده نموده است، حال آن که در مواجهه با سپاه توران، فرآیند کلامی تأکیدی را به کار برده است (۱۳ مورد). از ۱۴ مورد عناصر پیرامونی استفاده‌شده در بندهای کلامی، ۹ مورد مرتبط با سپاه توران و ۵ مورد مربوط به سپاه ایران است. همچنین، عناصر پیرامونی موقعیت با ۷ مورد و حالت با ۴ مورد فراوانی بیشتری در مقایسه با سایر عناصر دارند.

از منظر مشارکان نیز بندهای گفتمان مربوط به سپاه ایران با ۵۴ مورد گوینده، مخاطب و گفته فراوانی بیشتری در مقایسه با بندهای گفتمان رستم در مواجهه با سپاه توران با ۴۲ مورد مشارک داشت. نمونه‌هایی از ابیاتی که فرآیند کلامی دارند و بندهای مطابق با آنها در جدول‌های ۱۰ و ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۰- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند کلامی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	ابیات		شماره صفحه و بیت	مخاطب	
	تورانی	ایرانی			
۱	یکی جامه افکنند بر جویبار / بفرمود رستم که تا پیشکار		۶۶۵-۹۵۲	*	
۲	بر آتش نهادند و برخاست غو / همی گفت زار ای جهاندار نو		۹۷۵-۶۶۹	*	
۳	به سوداوه گفتا که اندر نشین / نشست و براو کرد چند آفرین		۲۶۶-۴۰۰	*	
۴	بدو گفت رستم که ای نامجوی / نبودیم هرگز بدین گفتگوی		۸۰۶-۶۳۵	*	

جدول ۱۱- نمونه‌هایی از بندهای کلامی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه

شماره	مشارکان			فرآیند کلامی	عنصر پیرامونی / موضوع
	گوینده	مخاطب	گفته		
۱	رستم	به پیشکار	افکندن جامه	بفرمود- امری	بر جویبار- مکان
۲	رستم		ای جهاندار نو	گفت- خنثی	
۳	رستم	به سوداوه	که اندر نشین	گفت- تأکیدی	
۴	رستم	بر سوداوه		آفرین کرد- تأثیری	چند بار- اندازه/بسامد
۵	ما	با یکدیگر		گفتگو نکردیم- گفتگویی	هرگز- اندازه/ بسامد

۵-۱-۶- فرآیند وجودی

در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران، در ۱۲ بند از فرآیند وجودی استفاده شده است. ۸ مورد از فرآیندها در ارتباط با مخاطبان ایرانی و ۴ مورد

در ارتباط با مخاطبان تورانی است. مقایسه عناصر پیرامونی در فرآیند وجودی مؤید آن است که عناصر پیرامونی موقعیت مکان و زمان با ۴ مورد در مقایسه با سایر عناصر پیرامونی فراوانی بیشتری دارد (علت ۲ مورد و حالت ۱ مورد).

همچنین، فراوانی عناصر پیرامونی در بندهایی که مخاطب آنها سپاه ایران است بیشتر از ابیات مرتبط با مخاطبان سپاه توران است (۵ مورد در برابر ۲ مورد). از منظر مشارکان، فراوانی مشارک موجود در گفتمان رستم در مواجهه با سپاه ایران (۹ مورد) بیشتر از فراوانی آن در گفتمان رستم در مواجهه با سپاه توران است (۳ مورد).

نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند وجودی و بندهای برگرفته از آنها در جدول‌های ۱۲ و ۱۳ ارائه شده است.

جدول ۱۲- نمونه‌هایی از ابیات دارای فرآیند وجودی در گفتمان فردوسی در مواجهه

رستم با دو سپاه

شماره	ابیات	شماره صفحه		مخاطب	
		و بیت	ایرانی	تورانی	
۱	از آن نوشدارو که در گنج <u>توست</u> کجا خفتگان را کند تندرست	۶۶۱-۹۳۹	*		
۲	روا باشد ار سر کند زو جدا چنین <u>بود</u> تا بود آیین ما	۶۴۰-۸۲۸		*	

جدول ۱۳- نمونه‌هایی از بندهای وجودی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با

دو سپاه

شماره	مشارکان	عنصر پیرامونی و انواع آن	فرآیند وجودی
			موجود
۱	نوشدارو	در گنج- مکان	موجود است
۲	آیین ما	از قدیم- زمان- چنین- مقایسه	است

۵-۲- تحلیل کلی

۵-۲-۱- فرآیندها و مخاطبان

انواع فرآیندها، مخاطبان و فراوانی آنها در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول ۱۴- فراوانی فرآیندها در کل بندهای گفتمان و سپاه ایرانی در برابر سپاه تورانی

مخاطب		کل بندهای گفتمان		فرآیندها
سپاه تورانی	سپاه ایرانی	درصد	تعداد	
۱۲	۲۸	۲۰/۵۱٪	۴۰	مادی
۱۷	۲۷	۲۲/۵۶٪	۴۴	ذهنی
۲۴	۲۷	۲۶/۱۵٪	۵۱	رابطه‌ای
۳	۵	۴/۱۰٪	۸	رفتاری
۱۸	۲۲	۲۰/۵۱٪	۴۰	کلامی
۳	۹	۶/۱۵٪	۱۲	وجودی
۷۷ (۳۹/۴۹٪)	۱۱۸ (۶۰/۵۱٪)	۱۰۰٪	۱۹۵	تعداد کل

جدول ۲ نشان می‌دهد که در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران، فراوانی فرآیندها در ۱۹۵ بند این گفتمان به صورت پیوستار زیر است.

رفتاری > وجودی > مادی / کلامی > ذهنی > رابطه‌ای

به عبارت دیگر، فرآیند رابطه‌ای غالب‌ترین و فرآیند رفتاری کم‌ترین فراوانی را در این گفتمان دارند. افزون‌براین، داده‌های جدول فوق تأییدی است بر این که در این گفتمان، در ۶۰/۵۱ درصد، رستم سپاه ایران را مخاطب قرار داده است حال آن که در ۳۹/۴۹ درصد موارد مخاطب وی سپاه توران بوده است.

آزمون آماری ناپارامتری کراسکال‌والیس‌ایچ نشان داد که به طور کلی، نوع و رخداد فرآیندها در کل گفتمان فردوسی در سطح ۰/۰۵ تفاوت معناداری دارند ($H(5)=11.538, P=0/042<0/05$). به عبارت دیگر، ارزش مربع‌خی با ۵ درجه آزادی برابر ۱۱/۵۳۸ و کمتر بودن مقدار احتمال (۰/۰۴۲) از سطح معناداری (۰/۰۵) تأییدی بر متفاوت بودن نوع فرآیندها و فراوانی آنها در گفتمان فردوسی است.

افزون‌براین، مقایسه فرآیندهای به‌کاررفته برای سپاه ایران و توران از طریق آزمون ناپارامتری من‌یوویتنی نشان داد که نوع و رخداد فرآیندهایی که فردوسی برای مواجهه رستم با سپاه ایران به‌کاربرده است تفاوت معناداری با فرآیندهای به‌کاررفته برای سپاه توران ندارند ($U=9, n1=n2=6, P=0/148>0/05$). به عبارت دیگر، ارزش من‌یوویتنی برای ۶ فرآیند برابر ۹ و بیشتر بودن مقدار احتمال (۰/۱۴۸) از سطح معناداری (۰/۰۵) تأییدی بر توزیع و فراوانی یکسان این فرآیندها در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران است.

۵-۲-۲- مشارکان

بررسی داده‌ها نشان داد که مشارکان متفاوتی در شکل‌گیری هر فرآیند مشارکت دارند که انواع و فراوانی آنها در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول ۱۵- نوع، درصد و فراوانی مشارکان فرآیندها

درصد	تعداد کل	مخاطب				مشارکان	فرآیند
		تورانی		ایرانی			
		درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۱/۱۰	۵	۰	۰	۱/۱۰	۵	کنشگر	مادی
۷/۷۳	۳۵	۲/۲۱	۱۰	۵/۵۱	۲۵	عامل	
۵/۰۷	۲۳	۱/۱۰	۵	۳/۹۷	۱۸	هدف	
۰/۲۲	۱	۰/۲۲	۱	-	۰	پذیرا	
۹/۷۱	۴۴	۳/۷۵	۱۷	۵/۹۶	۲۷	مدرک	ذهنی
۶/۴۰	۲۹	۳/۰۹	۱۴	۳/۳۱	۱۵	پدیده	
۱۱/۲۵	۵۱	۵/۲۹	۲۴	۵/۹۶	۲۷	مسندالیه	رابطه‌ای
۱۰/۵۹	۴۸	۵/۲۹	۲۴	۵/۲۹	۲۴	مسنند	
۱۱/۲۵	۵۱	۵/۲۹	۲۴	۵/۹۶	۲۷	شناخته	
۱۰/۳۷	۴۷	۵/۰۷	۲۳	۵/۲۹	۲۴	شناسه	
۱/۷۶	۸	۰/۶۶	۳	۱/۱۰	۵	رفتارگر	رفتاری
۰/۶۶	۳	۰/۲۲	۱	۰/۴۴	۲	گستره	
۸/۸۳	۴۰	۳/۷۵	۱۷	۵/۰۷	۲۳	گوینده	کلامی
۵/۵۱	۲۵	۲/۸۶	۱۳	۲/۶۴	۱۲	مخاطب	
۶/۸۴	۳۱	۲/۶۴	۱۲	۴/۱۹	۱۹	گفته	
۲/۶۴	۱۲	۰/۶۶	۳	۱/۹۸	۹	موجود	وجودی
۱۰۰	۴۵۳	۴۲/۱۷	۱۹۱	۵۷/۸۳	۲۶۲	تعداد و درصد	

جدول ۱۵ نشان می‌دهد که از همه فرآیندها در گفتمان فردوسی استفاده شده است. افزون‌براین، فرآیندهای رابطه‌ای، ذهنی، کلامی، مادی، وجودی و رفتاری به ترتیب بیشترین مشارکان را در شکل‌گیری موقعیت‌ها و رخدادها دارند. مقایسه مشارکان در فرآیندها نیز مؤید آن است که مشارکان شناخته و مسندالیه (با فراوانی ۱۱/۲۵ درصد)،

مسند و شناسه (به‌ترتیب با فراوانی ۱۰/۵۹ و ۱۰/۳۷ درصد)، گوینده (با فراوانی ۸/۸۳ درصد)، عامل (عامل با ۷/۷۳ درصد) و مدرک (با فراوانی ۹/۷۱ درصد) بیشترین فراوانی را از میان ۱۶ مشارک در این گفتمان دارند. این مشارکان در شکل‌گیری فرآیندهای ارتباطی، ذهنی، مادی و کلامی نقش مهمی را ایفا می‌نمایند.

با توجه به نوع مخاطب نیز، ۵۷/۸۳ درصد مشارکان پیرامون سپاه ایران و موارد مربوط به آنها و ۴۲/۱۷ درصد از مشارکان در ارتباط با سپاه توران است. همچنین، مشارکان مسندالیه، شناخته، مسند و شناسه از فرآیند ارتباطی، مدرک و پدیده از فرآیند ذهنی، عامل از فرآیند مادی و گوینده از فرآیند کلامی بیشترین فراوانی را در گفتار رستم خطاب به این دو سپاه ایران و توران دارند.

بررسی داده‌های مشارکان در جدول ۱۵ از طریق آزمون ناپارامتری کراسکال‌والیس‌ایچ نشان داد که در کل گفتمان فردوسی، آنها به‌لحاظ نوع و فراوانی تفاوت معناداری با یکدیگر در سطح ۰/۰۵ داشتند ($H(5)=11/97, P=0/035 < 0/05$)، حال آنکه مقایسه مشارکان در گفتار رستم خطاب به دو سپاه از طریق آزمون من‌یوویتنی بیانگر آن بود که نوع و فراوانی آنها در گفتار رستم در مواجهه با سپاه ایران تفاوت معناداری با نوع و فراوانی آنها در سپاه توران نداشتند ($U=88/5, n1=n2=16, P=0/135 > 0/05$).

۵-۲-۳- عناصر پیرامونی

انواع و فراوانی عناصر پیرامونی / افزوده در گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران در جدول ۱۶ ارائه می‌شود.

جدول ۱۶- نوع و فراوانی عناصر پیرامونی در فرآیندهای گذرایی گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران

فرآیندها	عناصر پیرامونی																								
	تورانی							ایرانی																	
	درصد	فرآیندی کل	درصد	فرآیندی	زاویه دید	موضوع	نقش	همراهی	احتمال	علت	حالت	موقعیت	اندازه/مقدار	درصد	فرآیندی	زاویه دید	موضوع	نقش	همراهی	احتمال	علت	حالت	موقعیت	اندازه/مقدار	
مادی	۳۸	۱	۸	۷	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۳	۰	۸/۲۱	۳۸	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۳۱	۰	۰	۰
ذهنی	۲۲/۴	۰	۶/۶	۷	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۲	۳	۱	۵/۵۱	۷۱	۰	۰	۰	۱	۰	۸	۵	۰	۰	۰
رابطه‌ای	۵/۷۸	۲	۷/۳۱	۶۱	۰	۲	۰	۲	۰	۳	۱	۳	۳	۸/۳۱	۸۱	۰	۰	۰	۵	۰	۳	۱	۰	۰	۰
وظیفی	۳/۳	۰	۸/۱	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۶/۸	۳	۰	۱	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰
کلامی	۱/۸۱	۰	۷/۸	۵	۰	۰	۱	۰	۰	۳	۳	۴	۳/۳	۵	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۳	۰	۰	۰
روحی	۶	۰	۸/۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۳/۳	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰
تعداد	۱۰۰	۳	۷۸	۳۳	-	۳	۴	۴	-	۴	۱۰	۱۱	۸۱	۸۸	-	-	-	-	۵	-	۱۰	۳۳	-	-	-

جدول ۱۶ نشان می‌دهد که در این گفتمان، فرآیندهای رابطه‌ای با ۲۸/۵ درصد، مادی با ۳۶/۸ درصد و ذهنی با ۲۲/۴ درصد بیشترین فراوانی عناصر پیرامونی را دارند. افزون‌براین، عناصر پیرامونی موقعیت (۴۳/۱ درصد) و حالت (۲۲ درصد) بیشترین فراوانی را در میان سایر عناصر پیرامونی دارند. تحلیل داده‌ها از طریق آزمون ناپارامتری کراسکال‌والیس ایچ نشان می‌دهد که در گفتمان فردوسی، نوع و فراوانی عناصر پیرامونی

فرآیندها تفاوت معناداری دارند ($H(5) = 13/96, P=0/16 < 0/05$). مقایسه عناصر پیرامونی در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه از طریق آزمون ناپارامتری من‌یوویتنی تأییدی است بر این که فراوانی این عناصر در بندهایی که مخاطب آنها سپاه ایران است تفاوت معناداری با فراوانی آنها در بندهایی که مخاطب آنها سپاه توران است ندارند ($U=1440/5, n1=n2=54, P=0/903 > 0/05$).

۶- بحث و بررسی

در این پژوهش، گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران از منظر نظام گذرایی نقش‌گرایی نظام‌مند هالیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014) بررسی شد. در این راستا، ۱۹۵ بند مطابق با ۱۵۵ بیت از شاهنامه دست‌نویس موزه فلورانس (جوینی، ۱۳۸۷)، از نظر فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی تحلیل شدند. تحلیل داده‌ها نشان داد که از هر سه فرآیند اصلی (مادی، ذهنی و رابطه‌ای) و پیرامونی (رفتاری، کلامی و وجودی) در این گفتمان استفاده شده است و فرآیند رابطه‌ای بیشترین و فرآیند رفتاری کمترین فراوانی را دارند.

بررسی داده‌ها تأییدی است بر این که بندهای رابطه‌ای برخلاف بندهای مادی (که تقابل و تغییر میان مرحله اول و مراحل دیگر رخداد و تغییر حالت‌ها را نشان می‌دهند) و نظیر بندهای ذهنی (که تمایز میان مراحل رخداد را نشان نمی‌دهند) رفتار می‌کنند. به عبارت دیگر، موقعیت‌های ایستا (ناپویا و یکنواخت) از طریق فرآیند رابطه‌ای (برای نمونه بس است در کار بلی که امروز کردم بس است؛ دو لشکر بر این کارزار نظارگر است و یا اکنون زمان بخشایش است)، اما حرکات پویا از طریق فرآیند مادی بیان می‌شوند (برای نمونه رستم بیان می‌کند که من جوانی را در پیری کشتم و یا این که من جگرگاه پور دلیر را با دشنه دریدم).

همچنین، در گفتار رستم مالکیت ایستا با فرآیند رابطه‌ای بیان می‌شود (آنجا که به سهراب می‌گوید اکنون تو چه نشانی از رستم داری یا اینکه من از تخمه سام نیستم و یا سهراب بازوها و پاهای ستبری دارد)، حال آنکه انتقال مالکیت که همراه با پویایی و تغییر است با فرآیند مادی بیان می‌شود (نظیر بندهای جام را به کف برگرفت و بر زمین بوسه زد). افزون بر این، فرآیند رابطه‌ای کیفیت ایستا را بیان می‌کند (زمین سرد و خشک و سخن چرب و گرم است)، حال آن که تغییر در کیفیت که نشان‌دهنده پویایی است از طریق فرآیند مادی بیان می‌شود (کوه خارا به وسیله باد جنبان شود).

نمونه‌های فوق شواهدی هستند بر این که از منظر ماهیت رخداد، بندهای رابطه‌ای نظیر بندهای ذهنی رفتار می‌کنند و دو گونه از یک فرآیند محسوب می‌شوند. رفتار یکسان فرآیندهای رابطه‌ای و ذهنی تأییدی بر یافته‌های هالیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014: 212) در این زمینه است.

فراوانی بیشتر فرآیند رابطه‌ای در مقایسه با سایر فرآیندها اهمیت این فرآیند در توصیف رویدادها، شناساندن و معرفی مشارکان در گفتمان فردوسی را نشان می‌دهد. فرآیندهای مادی، تجربه‌گوشوران از جهان پیرامونی و فرآیندهای ذهنی تجربه آنها از جهان درون ذهن را بازنمایی می‌کنند، حال آن که هر دوی این فرآیندها از طریق فرآیند رابطه‌ای بودن برساخته و تأویل می‌شوند.

به عبارت دیگر، بندهایی مانند سهراب تیره‌روز شد و شاه مازندران از جنگ و مردانگی رویگردان شد و نیز بندهایی نظیر دیشب سخن از کشتی گرفتن بود و زمان آورد و آرایش نیست از طریق فرآیند رابطه‌ای بیان می‌شوند هرچند که بندهای نوع اول در ارتباط با تجربه درونی بند ذهنی و بندهای نوع دوم تجربه بیرونی بند مادی هستند. به دیگر سخن، هم فرآیندهای مادی (که در ارتباط با انجام دادن هستند) و هم فرآیندهای ذهنی (که در ارتباط با درک و شناخت هستند) از طریق فرآیند رابطه‌ای بازنمایی می‌شوند که توجیه‌گر فراوانی بیشتر این نوع فرآیندها در گفتمان حماسی

فردوسی برخلاف گفتمان‌های علمی، مدیریتی و قضایی (هالیدی و متسین، ۲۰۱۴) است. افزون بر این، فرآیندهای رابطه‌ای ارتباط بین پدیده‌ها و کنش‌ها را در این گونه گفتمان‌ها بهتر نمایان می‌سازند و فراوانی بیشتر آنها در مقایسه با سایر فرآیندها در گفتمان فردوسی در گفتار رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران هماهنگ با یافته‌های اس‌کی (SK, 2018) در این زمینه است.

تحلیل بندهای ذهنی نشان داد که فرآیند ذهنی ادراکی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه در مقایسه با فرآیندهای ذهنی شناختی، تمنایی و عاطفی فراوانی بیشتری دارد. به عبارت دیگر، افعال حسی (مانند دیدن، شنیدن و احساس کردن در نمونه‌های چون رستم بشنید؛ چون رستم آن را دید و تو مرا نگاه کن) رخداد بیشتری در مقایسه با افعال شناختی (نظیر باورداشتن، دانستن، فهمیدن و به‌خاطر آوردن در نمونه‌های من (رستم) نمی‌دانم که چه کسی پیروز است؛ سهراب نیکو تأمل کن و یا هنگامی که مادرش آگاه شود)، تمنایی (مانند اشتیاق داشتن و امید داشتن در نمونه‌های من (رستم) نیکویی را امید دادم؛ همیشه نژاد شاه آباد باد و رستم زیاد زنده نباد) و عاطفی (نظیر تنفرداشتن، دوست داشتن و عشق ورزیدن در نمونه‌های من (رستم) از مهر او شرم‌منده می‌شوم و من از دنیا سیرشدم) دارند. فراوانی بیشتر افعال حسی تأییدی است بر این که در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران فرآیند ادراکی و دریافتی کاربرد بیشتری در مقایسه با فرآیندهای شناختی، عاطفی و تمنایی دارد و آن را می‌توان یکی دیگر از شاخصه‌های گفتمان‌های حماسی محسوب کرد.

فرآیندهای رابطه‌ای (۵۱ بند)، ذهنی (۴۴ بند)، مادی و کلامی (هر کدام ۴۰ بند) فرآیندهای غالب در این گفتمان هستند، حال آن که فرآیندهای رفتاری (۸ بند) و وجودی (۱۰ بند) فراوانی کمی دارند. فراوانی غالب فرآیندهای رابطه‌ای، ذهنی، مادی و کلامی و فراوانی اندک فرآیندهای رفتاری و وجودی یکی از شاخصه‌های بارز گفتمان

فردوسی و هماهنگ با پژوهش‌های فضائلی و ابراهیمی (۱۳۹۳) و عماره و همکاران (Ammare et al., 2019) در این زمینه است.

فراوانی اندک فرآیندهای رفتاری (۴ درصد) نظیر خندیدن، سستی نکردن، گریه کردن، نظاره کردن، با آواز گفتن، با خروش گفتن و بحث نکردن در نمونه‌های دو لشکر کارزار را نظاره می‌کنند (فرآیند رفتاری نزدیک به ذهنی)؛ رستم سخت خندید و زاینده/ت برای تو بگیرد (فرآیند رفتاری فیزیولوژیکی آگاهی بنیاد)؛ رخس در جنگ سستی نکن (رفتاری فیزیولوژیکی)؛ رستم با آواز گفت (رفتاری مرتبط با حالات بدن و نزدیک به مادی) و ما هرگز بحث و گفتگو نکردیم و رستم با خروش به سهراب گفت (فرآیند رفتاری نزدیک به فرآیند کلامی) در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران به سبب واقع شدن آنها در مرز میان فرآیندهای مادی و ذهنی است. در واقع، بازنمایی فرآیندهای رفتاری که فرآیندهای فیزیولوژیکی و روان‌شناختی هستند به صورت کنش‌های مادی مشارکان که متأثر از جهان‌بینی و باورهای آنها (فرآیند ذهنی) در مورد مسائل متفاوت است بروز می‌کند.

کم‌رخداد بودن این فرآیند در گفتمان حماسی به علت نزدیکی ماهیت رفتاری و مشخصه‌ای این فرآیند با فرآیندهای ذهنی، مادی و کلامی است که سبب می‌گردد تا این فرآیند در قالب فرآیندهای دیگر (مادی، ذهنی و کلامی) بروز نماید.

فراوانی فرآیند کلامی در گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران نشان‌دهنده نقش این فرآیند در گفتمان‌های حماسی در برقراری ارتباط میان مشارکان گفتمان است. همچنین، فراوانی یکسان فرآیندهای کلامی و مادی نیز تأییدی است بر اینکه گفتگو و بیان مسائل در این گفتمان حماسی وزنی برابر با کنش‌های فیزیکی و چالش‌های ملموس که مشخصه سبک گفتمان حماسی است دارد.

افزون‌براین، مطالعه نوع فرآیندهای کلامی در این گفتمان نشان داد که فردوسی بیشتر از فرآیندهای کلامی نشانه‌ای (نقلی خشی، تأکیدی و امری) در مقایسه با کنشی

(تأثیری و گفتگویی) استفاده کرده است. همچنین، از میان فرآیندهای کلامی نشانه‌ای، سپاه ایران بیشتر با فرآیندهای کلامی نقلی خنثی (مانند چه چیزی می‌گوید در بند/اگر مادر سهراب آگاه شود چه چیزی می‌گوید که رستم خطاب به سپاه ایران می‌گوید) مورد خطاب قرار گرفته است حال آن که سپاه توران بیشتر با فرآیند کلامی تأکیدی (مانند رستم با خروش به سهراب گفت) خطاب شده است.

مطالعه گفتمان رستم از منظر مشارکان نشان می‌دهد که از همه ۱۶ مشارک در فرآیندها استفاده شده است، اما مشارکان شناخته، شناسه، مسند، مسندالیه، گوینده، مُدرک و عامل فراوانی بیشتری در مقایسه با سایر مشارکان دارند. فرآیندهای رابطه‌ای، ذهنی، کلامی، مادی، وجودی و رفتاری به ترتیب بیشترین عناصر شرکت‌کننده را در شکل‌گیری شرایط و موقعیت‌ها رقم زدند.

از ۲۰ عنصر پیرامونی، مقوله‌های موقعیت و حالت بیشترین رخداد را در مقایسه با سایر عناصر در بندهای گفتمان داشتند. افزون بر این، فردوسی با بیان روابط و برخورد بین مشارکان (نظیر رستم و سهراب، رستم و رخش، رستم و شاه ایران، رستم و سپاه ایران و توران، رستم و دیو سپید) و مطرح کردن پدیده‌ها و دوگانه‌های ضعیف و قوی، ظلم و ستم، خوبی و بدی، نوش و زهر، خندیدن و گریه‌کردن، توران و ایران، رویدادها را به روشنی در سراسر گفتمان تصویرسازی و چالش‌های ایجادشده را تبیین می‌نماید (نظیر با کشتی گرفتن راه و چاره‌ای پیدا می‌کنیم؛ برای این که چنگال شیر را نپیموده‌ای، دلیر شده‌ای؛ با یادآوری کردار گذشته من دل مرا تیمار کن؛ من تلاش خود را خواهم کرد اما پیروزی را رأی یزدان تعیین می‌کند؛ ما تلاش می‌کنیم و فرجام را جهان‌بان تعیین می‌کند) تا خواننده بتواند به آسانی رویدادها را تجسم کند.

ارائه شواهد ملموس و قابل درک از فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی برای نشان‌دادن رخدادها، به کار بردن اسامی خاص (نظیر سوداوه، هومان، گودرز، دیو سفید، مازندران، طوس، نهنگ، شیر) و ارائه راه حل برای مسائل متعدد که بیشتر به صورت

زمان گذشته همراه با شناسه اول شخص (نظیر بکشتم، دریدم، دیدم، آوردم، از زین گرفتم، سرزد، برآتش نهادند، رفتند، دید و بشنید) مطرح می‌گردند تأییدی بر سبک روایتی-توصیفی گفتمان حماسی فردوسی است.

۷- نتیجه

در این مقاله، گفتمان فردوسی در مواجهه رستم با دو سپاه ایران و توران از منظر نظام گذرایی نقش‌گرایی هالیدی و متسین (Halliday & Matthiessen, 2014: 212) بررسی شد تا نوع فرآیندها، فراوانی آنها، مشارکان، عناصر پیرامونی و سبک گفتمان مشخص گردد.

تحلیل فرآیندها در ۱۹۵ بند گفتمان فوق نشان داد که اگرچه این گفتمان تنوع فرآیندی داشت و از همه فرآیندها در آن استفاده شده بود، فرآیند رابطه‌ای بیشترین فرآیند رفتاری کمترین فراوانی را در این گفتمان داشتند. افزون بر این، مشارکان شناسه، شناخته، مسندالیه و مسند و نیز عناصر پیرامونی حالت و موقعیت بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. فراوانی بیشتر فرآیند رابطه‌ای در گفتمان رستم در مواجهه با دو سپاه ایران و توران به سبب نقشی است که این فرآیند در بازنمایی فرآیندهای مادی و ذهنی ایفا می‌نماید. افزون‌براین، فراوانی غالب فرآیند ذهنی ادراکی در مقایسه با فرآیندهای ذهنی تمنایی، شناختی و عاطفی و نیز فرآیند رابطه‌ای در مقایسه با سایر فرآیندها را می‌توان از مشخصه‌های سبک روایتی این گفتمان حماسی قلمداد کرد.

مقایسه گفتار رستم در مواجهه با سپاه ایران و توران بیانگر آن است که اگرچه فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی به لحاظ نوع و فراوانی توزیع یکسان دارند، در فرآیند کلامی، سپاه ایران با افعال نقلی خنثی و سپاه توران با فرآیندهای کلامی تأکیدی خطاب شده‌اند. افزون‌براین، در فرآیند مادی از مشارکان کنشگر/عامل و هدف بیشتری برای سپاه ایران در مقایسه با سپاه توران استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق فوق به‌لحاظ نظری اهمیت دارد زیرا از طریق فراهم‌نمودن اطلاعاتی درباره‌ی نوع و فراوانی فرآیندها، مشارکان و عناصر پیرامونی بر غنای تحقیقات پیشین در این زمینه می‌افزاید و اطلاعاتی درباره‌ی گفتمان‌های حماسی و سبک روایتی آنها ارائه می‌دهد. افزون‌براین، جذابیت سبک گفتمان حماسی و تأثیرگذاری آن بر مخاطب را به‌لحاظ کاربردی می‌توان در استفاده از فرآیند رابطه‌ای در مقایسه با دیگر فرآیندها، فرآیند ذهنی حسی در مقایسه با انواع شناختی، تمنایی و عاطفی و نیز فرآیند کلامی نشانه‌ای تأکیدی و خنثی در مقایسه با فرآیند کلامی کنشی دانست.

پی‌نوشت

- ۱- آزمون ناپارامتری ایچ‌کراس‌کال‌والیس برای تحلیل آماری چند متغیر مستقل (فرآیندهای شش‌گانه گذرایی) که متغیرهای وابسته (رخداد فرآیندها و نوع مخاطب) آنها توزیع نابرابر دارند به کار می‌رود. فرآیندهایی که هیچ‌یک از آنها در بیش از یک گروه مشارکت ندارند و رخداد متغیرهای وابسته از طریق مقیاس فاصله‌ای سنجیده می‌شود.
- ۲- آزمون ناپارامتری من‌یوویتنی برای مقایسه تحلیل رفتاری دو نمونه آماری (سپاه ایران و توران) که داده‌های آنها (نوع و فراوانی رخداد فرآیندهای شش‌گانه) توزیع نابرابر دارند و به صورت مستقل مورد مشاهده قرار می‌گیرند استفاده می‌شود.

منابع

الف) کتاب‌ها

۱. جوینی، عزیزالله (۱۳۸۷). شاهنامه (کتاب حکیم ابوالقاسم فردوسی از دستنویس موزه فلورانس)، جلد سوم. چاپ چهارم. انتشارات دانشگاه تهران.

ب) مقاله‌ها

۱. ایشانی، طاهره و نرگس نظیف (۱۳۹۴). «بررسی و تحلیل سبک‌شناختی فعل در غزل‌های تعلیمی سعدی با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا»، پژوهشنامه ادبیات تعلیمی، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۹۱-۱۱۶.

۲. پورنامداریان، تقی و طاهره ایشانی (۱۳۸۹). «تحلیل انسجام و پیوستگی در غزلی از حافظ با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا»، زبان و ادبیات فارسی، سال ۱۸، شماره ۶۷، صص ۴۳-۷.

۳. صفایی، مژگان؛ سیدمحمدرضا عادل؛ محمود رمضان‌زاده لک (۱۳۹۶). «بررسی و تحلیل فرآیندهای فرانش اندیشگانی در شعر «کسی که مثل هیچ کس نیست» اثر فروغ فرخزاد در چارچوب نظریه نقش‌گرای هلیدی»، شعر پژوهی (بوستان ادب)، دوره ۹، شماره ۲، صص ۹۷-۱۲۰.

۴. فضائلی، سیده‌مریم و شیما ابراهیمی (۱۳۹۳). «تحلیل سبک‌شناختی داستان هفت‌خوان رستم شاهنامه در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی»، فصلنامه مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه، سال اول، شماره ۴، صص ۱۱۹-۱۴۲.

۵. فلاح، غلامعلی؛ فردوس آفاگل‌زاده؛ حمید عبداللهیان و زینب زرهانی (۱۳۹۸). «بررسی راهبردهای ایدئولوژیکی شاهنامه در تولید گفتمان برتری ایرانیان؛ پیکیره مطالعه‌شده: داستان رستم و چنگش»، دوفصلنامه زبان و ادبیات فارسی، سال ۲۷، شماره ۸۶، صص ۱۵۰-۱۲۷.

۶. منشی‌زاده، مجتبی و لیلا الهیان (۱۳۹۴). «بررسی سبک‌شناختی فعل در گلستان؛ متأثر از حوزه‌ی تعلیمی آن با رویکرد نقش‌گرای نظام‌مند»، جستارهای زبانی، دوره ۶، شماره ۶، صص ۲۷۹-۲۵۹.

۷. وفایی، عباسعلی؛ داوود اسپرهم؛ رقیه کاردل ایلواری (۱۳۹۶). «بررسی انسجام و روابط واژگانی در داستان گیومرت»، متن‌پژوهی ادبی، شماره ۷۳، صص ۵۲-۲۹.

ج) پایان‌نامه

۱. امامی‌شوشتری، مریم (۱۳۹۱). بررسی ویژگی‌های ایرانی و انیرانی در بخش پهلوانی شاهنامه با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات فارسی به راهنمایی سهیلا صلاحی‌مقدم. تهران: دانشگاه الزهراء.

د) لاتین

1. Afrianto, L. M. I., & Seomantri, Y. S. (2014). Transitivity Analysis on Shakespeare's Sonnets. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(1), 78-85.
2. Ammara, U., Yasmin Anjum, R. & Javed, M. (2019). A corpus-based Halliday's Transitivity analysis of 'To the Lighthouse', *Linguistics and Literature Review*, 5 (2): 139-162.
3. Bloor, T., Bloor, M. (2004). *The functional analysis of English*. London: Arnold.
4. Coffin, C., & Donohue, J. P. (2012). Academic Literacies and systemic functional linguistics: How do they relate? *Journal of English for Academic Purposes*, 11(1), 64-75.
5. Cunanan, B. T. (2011). Using transitivity as a framework in a stylistic analysis of Virginia Woolf's Old Mrs. Grey. *Asian EFL Journal. Professional Teaching Articles*, 54, 69-79.
6. Downing, A. & Locke, P. (2006). *English Grammar: A University Course: 2nd Edition*. New York: Routledge.
7. Flowerdew, J. (2013). *Discourse in English language education*. Canada: Routledge.
8. Gerot, L., Wignell, P. (1994). *Making sense of functional grammar*. Australia: Gerd Stabler.

9. Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1985). *Language, context and text: Aspects of Language in a social semiotic perspective*. Geelong: Deakin University Press.
10. Halliday, M. A. K. and Matthiessen. C. M. I. M. (2014). *An introduction to functional Grammar* (4th edition). London & New York: Routledge.
11. Halliday, M.A.K. (1985). *An introduction to functional linguistics*. London: Edward Arnold.
12. Sabbachat, A., Mahdi, S., Sumantri, Y. (2014). Material process in transitivity of the English clauses: A functional grammar approach. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 5(2), 70-79.
13. Salsabil, S. (2014). *A transitivity analysis of English texts in Bahasa Inggris When English Rings the Bell*. M. A. Thesis: Yogyakarta State University.
14. Sihura, M. (2019). Transitivity Process in Frozen Movie: A Study of Systemic Functional Grammar. *International Journal of Systemic Functional Linguistics*. 2(2), 79-85.
15. SK, S. (2018). The epic structure and style of John Milton's Paradise Lost: A critical study with particular reference to books I and II. *International Journal of Information Movement*, 2(6), 234-241.
16. Thompson, G. (2014). *Introducing Functional Grammar*. London: Arnold.